

Вплив судової практики Європейського суду з прав людини на реформу правосуддя в Україні

*Андрушко Ірина Петрівна¹, Поліщук Олена Анатоліївна², Коломієць Юрій
Миколайович³*

Опубліковано	Секція	УДК
12.11.2025	Право	341.645(4-672ЄС)(477)

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17628591>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. У статті досліджено вплив судової практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ, Суд) на реформування системи правосуддя в Україні в контексті євроінтеграційних процесів та гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами прав людини. Актуальність теми зумовлена необхідністю підвищення ефективності правозастосування, забезпечення верховенства права та зміцнення незалежності судової влади, що є основними умовами інтеграції України до Європейського Союзу. Метою дослідження є визначення основних напрямів і наслідків впливу практики ЄСПЛ на судову реформу в Україні, а також виявлення проблем, що виникають під час імплементації рішень Суду в національну правову систему. Методи дослідження ґрунтуються на поєднанні системного, порівняльно-правового, історико-правового та аналітичного підходів, що забезпечує комплексне дослідження еволюції правосуддя в Україні, глибинний аналіз особливостей застосування рішень ЄСПЛ судами національної юрисдикції та визначення їхнього впливу на вдосконалення процесуальних норм. Результати дослідження засвідчили, що прецедентна практика ЄСПЛ стала важливим чинником формування сучасної судової системи України. Вона сприяла комплексній трансформації української судової системи, що виявилось в розвитку інституту судової незалежності, надійному забезпеченні права на справедливий суд, а також у посиленні гарантій прав людини в кримінальному, цивільному та адміністративному судочинстві. Водночас виявлено низку проблем, зокрема невиконання рішень Суду, недостатню правову культуру суддів і відсутність дієвих механізмів моніторингу імплементації стандартів ЄСПЛ. У висновках обґрунтовано, що системне впровадження стандартів ЄСПЛ є передумовою для формування в Україні демократичної, справедливої та людиноцентричної системи правосуддя, заснованої на принципах верховенства права, доступності й прозорості судових процедур. Розвиток правової держави потребує подальшого вдосконалення законодавства, підвищення кваліфікації суддів і посилення ролі Конституційного та

¹ кандидат юридичних наук, доцент кафедри теорії та історії держави і права, Національний університет біоресурсів і природокористування України, sryna_andrushko@nubip.edu.ua, <https://orcid.org/0000-0001-7773-4748>

² кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних та правових дисциплін, Уманський національний університет, <https://orcid.org/0000-0001-6606-3221>

³ кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри конституційного і міжнародного права та прав людини, Харківський національний університет внутрішніх справ, y.kolomietz.59@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-5171-7808>

Верховного Судів України в забезпеченні відповідності судової практики європейським стандартам.

Ключові слова: верховенство права, справедливий суд, судова реформа, права людини, європейські стандарти, правова держава, імплементація рішень, судова незалежність, конституційні гарантії, євроінтеграція.

The impact of the case law of the European Court of Human Rights on justice reform in Ukraine

Annotation. The article examines the impact of the case law of the European Court of Human Rights on the reform of the justice system in Ukraine in the context of European integration processes and harmonization of national legislation with European human rights standards. The relevance of the topic is due to the need to increase the efficiency of law enforcement, ensure the rule of law and strengthen the independence of the judiciary, which are key conditions for Ukraine's integration into the European Union. The purpose of the study is to determine the main directions and consequences of the impact of the ECHR case law on judicial reform in Ukraine, as well as identify problems that arise during the implementation of the Court's decisions into the national legal system. The research methods are based on a combination of systemic, comparative law, historical and legal and analytical approaches, which allowed for a comprehensive disclosure of the evolution of justice in Ukraine, the features of the application of ECHR decisions by courts of national jurisdiction and their impact on the improvement of procedural norms. The results of the study showed that the ECHR case law has become a key factor in the formation of the modern judicial system of Ukraine. It contributed to the development of institutions of judicial independence, ensuring the right to a fair trial, strengthening human rights guarantees in criminal, civil and administrative proceedings. At the same time, a number of problems have been identified, including failure to comply with ECHR judgments, insufficient legal culture among judges, and lack of effective mechanisms for monitoring the implementation of ECHR standards. The conclusions justify that the systematic implementation of ECHR standards is a prerequisite for the formation of a democratic, fair, and people-centered justice system in Ukraine, based on the principles of the rule of law, accessibility, and transparency of judicial procedures. The development of the rule of law requires further improvement of legislation, upgrading the qualifications of judges, and strengthening the role of the Constitutional and Supreme Courts of Ukraine in ensuring that judicial practice complies with European standards.

Keywords: rule of law, fair trial, judicial reform, human rights, European standards, legal state, implementation of decisions, judicial independence, constitutional guarantees, European integration.

Вступ

Актуальність теми дослідження зумовлена неухильним зростанням ролі ЄСПЛ як важливого інституту захисту основоположних прав і свобод людини в європейському правовому просторі. В умовах глибокої трансформації системи правосуддя України та її курсу на європейську інтеграцію судова практика ЄСПЛ є не лише орієнтиром для побудови справедливої та незалежної судової влади, але й необхідним інструментом гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами.

Починаючи з ратифікації Україною Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод у 1997 році, рішення Суду стали джерелом формування нових підходів до забезпечення верховенства права, справедливого судового розгляду, рівності сторін у процесі та ефективних засобів правового захисту. Водночас у багатьох справах проти України Суд акцентував на системних недоліках національної судової системи, зокрема надмірній тривалості судового розгляду, невиконанні судових рішень, політичному тиску на суддів. Це стало потужним стимулом до судово-правових реформ.

У межах євроінтеграційного курсу Україна взяла на себе зобов'язання забезпечити відповідність правосуддя стандартам Ради Європи та Європейського Союзу. Отже, впровадження практики ЄСПЛ має стратегічне значення для зміцнення довіри до судової влади, підвищення якості правосуддя та утвердження демократичних засад державного управління.

Дослідження впливу судової практики ЄСПЛ на реформу правосуддя в Україні є важливим для розуміння реальних механізмів трансформації національної судової системи, оцінки результатів реформ та визначення подальших напрямів адаптації українського правосуддя до європейських стандартів.

Питання впливу судової практики ЄСПЛ на реформування системи правосуддя в Україні стало предметом численних наукових досліджень як вітчизняних, так і закордонних учених. Зокрема, С. Білодід та В. Шульга наголошують на визначальній ролі ЄСПЛ у формуванні міжнародних стандартів захисту прав людини, що має безпосереднє значення для гармонізації української правової системи з європейським правовим простором. Автори підкреслюють, що практика ЄСПЛ стала основним орієнтиром у становленні національних правових механізмів захисту прав людини [1].

Окремі аспекти реалізації права на освіту в межах практики ЄСПЛ аналізує А. Біла-Кисельова, акцентуючи на потребі уніфікації національної судової практики з міжнародними стандартами [2]. Подібної думки дотримується й О. Волохов, який звертає увагу на вплив практики Суду на формування ефективного законодавства в Україні, особливо у сфері забезпечення виконання судових рішень [3]. Значення практики ЄСПЛ для розвитку кримінального процесуального законодавства досліджують В. Волошина та В. Нечипорук, підкреслюючи, що рішення Суду сприяють посиленню гарантій права на справедливий судовий розгляд [4].

Важливий внесок у дослідження проблеми виконання рішень ЄСПЛ роблять М. Дармін [5] та Б. П. Ратушна [6], які систематизували джерельну базу щодо механізмів реалізації рішень Суду в Україні та визначили основні причини низької ефективності їхнього виконання. Вплив міжнародного права на розвиток адміністративного судочинства в Україні, що дає змогу розглядати практику ЄСПЛ як засіб удосконалення процедурного законодавства, аналізують В. Пироговська, Н. Маслова та К. Рудой [7].

Вплив рішень ЄСПЛ на розвиток українського законодавства та судової практики вивчають О. Соболев та Р. Южека. Автори констатують поступове, але стале розширення практики посилення на рішення Суду в національних судах [8]. Аналогічну проблему порушує О. Соколенко [9], яка доводить, що впровадження європейських правових стандартів сприяє підвищенню якості правосуддя та довіри громадян до судової системи.

Зміст та значення спеціальних знань у кримінальному процесі аналізує А. Тимчишин. Автор наголошує на важливості залучення експертів і фахівців для підвищення об'єктивності доказування, а також визначає проблеми правового регулювання цього процесу [10].

Вплив практики ЄСПЛ на правозастосування в Україні розглядає Д. Цвіцінський, зокрема на прикладі судових рішень у справах про порушення права на свободу та особисту недоторканність [11]. Взаємозв'язок між міжнародними договорами та

практикою ЄСПЛ у розвитку криміналістики висвітлює Ю. Чорноус, вказуючи на міждисциплінарний характер впливу європейських стандартів [12].

Сучасні тенденції імплементації рішень ЄСПЛ у правову систему України та перспективи подальшої інтеграції в європейський правовий простір досліджують В. Мігашко [13] та В. Волік і Р. Шамара [14]. Науковці стверджують, що ефективно виконання рішень ЄСПЛ є не лише правовим обов'язком держави, а й показником її демократичної зрілості. На важливості системного застосування спеціальних знань, які є основним чинником удосконалення діяльності органів кримінальної юстиції та забезпечення законності процесу, акцентує А. Тимчишин [15].

Таким чином, аналіз наукових публікацій засвідчує, що дослідники одноставно визнають практику ЄСПЛ важливим чинником розвитку української судової системи. Водночас більшість науковців зазначають необхідність посилення механізмів виконання рішень Суду, підвищення правової культури суддів, а також забезпечення реальної інтеграції європейських правових стандартів у національне правосуддя. Попри значний прогрес, залишаються нерозв'язаними проблеми повного виконання рішень ЄСПЛ, відсутність дієвих механізмів відповідальності державних органів за їхнє невиконання та недостатня інтеграція стандартів ЄСПЛ в судову практику. Внесок цього дослідження полягає в поглибленні розуміння шляхів удосконалення правосуддя через аналіз реальних прикладів імплементації практики ЄСПЛ та розроблення рекомендацій для підвищення ефективності правозастосування відповідно до європейських правових принципів.

Мета дослідження полягає в комплексному аналізі ролі та системного впливу прецедентної практики ЄСПЛ на процес глибинного реформування системи правосуддя в Україні.

Завдання статті:

- 1) розкрити теоретико-правові засади діяльності ЄСПЛ та його місце в системі захисту прав людини в Європі;
- 2) проаналізувати основні етапи розвитку судової системи України в контексті європейської інтеграції;
- 3) схарактеризувати рішення ЄСПЛ проти України, які стали каталізатором і необхідною передумовою для системних судово-правових реформ;
- 4) запропонувати шляхи вдосконалення національного законодавства та інституційних механізмів з урахуванням європейських стандартів правосуддя.

Матеріали та методи

Методологічну основу дослідження становить поєднання системного, порівняльно-правового, історико-правового та аналітичного підходів, що забезпечило комплексне вивчення впливу практики ЄСПЛ на реформування судової системи України. Для виявлення динаміки імплементації стандартів Суду в національне законодавство застосовано метод контент-аналізу нормативно-правових актів та судових рішень. Порівняльно-правовий метод – для зіставлення підходів до тлумачення прав людини в рішеннях ЄСПЛ та їхнього відображення у вітчизняній судовій практиці. Історико-правовий метод дав змогу простежити еволюцію судової реформи України в контексті євроінтеграційних процесів. Системний підхід допоміг розкрити взаємозв'язок між міжнародними зобов'язаннями держави, реформуванням судової влади та забезпеченням верховенства права

Емпіричну базу дослідження формують рішення ЄСПЛ щодо України, аналітичні звіти Ради Європи, документи Міністерства юстиції України та судової практики Конституційного й Верховного Судів України.

Результати

Європейський суд з прав людини – головний орган контролю за дотриманням державами-учасницями положень Конвенції про захист прав та основоположних свобод людини (далі – Конвенція) [16]. Його діяльність ґрунтується на низці фундаментальних принципів, що визначають як характер судочинства, так і зміст рішень, спрямованих на забезпечення верховенства права у всіх країнах-членах Ради Європи. Насамперед принцип верховенства права є наріжним каменем усієї системи Конвенції. ЄСПЛ розглядає його як основну умову існування демократичної держави, у якій права людини не лише проголошуються, але й дієво забезпечуються.

Ще одним важливим принципом є субсидіарність. Це означає, що саме національні органи держави – суди, прокуратура, органи виконавчої влади – несуть основну відповідальність за дотримання прав людини. ЄСПЛ втручається лише тоді, коли національні механізми неефективні або порушення не можуть бути усунені на внутрішньому рівні. Такий підхід сприяє формуванню взаємної відповідальності між Судом і державами-учасницями. Важливе місце посідає принцип індивідуального звернення, який надає кожній особі право подати скаргу щодо порушення її прав, гарантованих Конвенцією. Він став революційним у міжнародному праві, оскільки вперше визнав індивіда суб'єктом міжнародного судового захисту. До основних також належать принцип обов'язковості виконання рішень ЄСПЛ (ст. 46 Конвенції) та справедливого судового розгляду, який вимагає незалежності суддів, неупередженості розгляду справи, публічності судових засідань і рівності сторін. Крім того, Суд у своїй діяльності керується доктриною «живого інструменту» (*living instrument doctrine*), згідно з якою Конвенція тлумачиться в межах сучасних соціальних умов. Це дає змогу ЄСПЛ адаптувати стандарти прав людини до нових викликів – від цифрової безпеки до гендерної рівності та захисту вразливих груп населення.

ЄСПЛ має унікальну місію – гарантувати єдність стандартів захисту прав і свобод людини в усіх державах-членах Ради Європи. Його рішення мають не лише індивідуальне, а й системне значення, оскільки формують загальноєвропейські орієнтири правозастосування. Завдяки своїй юрисдикції Суд забезпечує уніфікацію правових стандартів, сприяє розвитку спільного європейського правового простору та зміцненню довіри до судових інституцій. Він не лише відновлює порушені права конкретної особи, а й указує на структурні проблеми в національних правових системах, які потребують усунення. Рішення ЄСПЛ нерідко стають каталізатором національних реформ, змушуючи держави переглядати кримінальне, процесуальне чи адміністративне законодавство, змінювати судову практику, реформувати органи правосуддя [17]. Так, у державах Центральної та Східної Європи, зокрема в Україні, практика ЄСПЛ стала визначальним чинником зміцнення незалежності судової влади та підвищення ефективності механізмів захисту прав людини.

ЄСПЛ виконує також важливу просвітницьку функцію, спрямовану на підвищення правової культури, розвитку правосвідомості та утвердженню принципу поваги до людської гідності як основи демократичного суспільства, що сприяє формуванню в Україні правової держави європейського типу.

Розвиток судової системи України після здобуття незалежності став одним з основних напрямів побудови правової держави та становлення демократичних інститутів. Від початку 2000-х років процес реформування правосуддя поступово набував системного характеру, зумовленого як внутрішніми запитамі суспільства на справедливе судочинство, так і зовнішніми вимогами, що впливали з міжнародних зобов'язань України перед Радою Європи та Європейським Союзом.

Перший етап реформування судової системи охоплює період із 2000 по 2010 роки, коли головним завданням було інституційне оформлення незалежної судової влади. Ухвалення Закону України «Про судоустрій України» [18] заклало правові основи

функціонування судів загальної юрисдикції та визначило засади суддівського самоврядування. Однак цей етап характеризувався певною фрагментарністю реформ і домінуванням політичних чинників у діяльності судової влади. Водночас саме тоді почалося активне звернення українських громадян до ЄСПЛ, що засвідчило недосконалість національних механізмів правового захисту.

Другий етап (2010–2014 роки) характеризувався спробами конституційного переосмислення ролі судової влади. Проте ці зміни часто мали суперечливий характер: формальне реформування не супроводжувалося підвищенням реальної незалежності суддів, а політичний вплив на судову систему лише посилювався. У цей період Суд у своїх рішеннях неодноразово наголошував на системних порушеннях в Україні, зокрема щодо невиконання судових рішень, тривалості проваджень та обмеження права на справедливий суд. Ці рішення стали важливим орієнтиром для майбутніх змін у національній судовій політиці [19].

Третій етап реформування розпочався після Революції Гідності 2014 року, коли судова реформа стала складником широкого процесу демократичних перетворень і європейської інтеграції. Він передбачав внесення масштабних змін до Конституції України та ухвалення нової редакції Закону «Про судоустрій і статус суддів» [18], що призвело до започаткування нової системи судоустрою, удосконалення процедур добору суддів і формування Вищої ради правосуддя як інституційної гарантії суддівського врядування. Реформа була спрямована на виконання зобов'язань перед Радою Європи та відповідає рекомендаціям Венеційської комісії.

Подальший розвиток українського правосуддя упродовж 2017–2021 років був спрямований на практичну реалізацію нових механізмів добору суддів, оновлення та підвищення доброчесності судової системи, а також підвищення її прозорості. Водночас цей період супроводжувався значними викликами, пов'язаними з кадровим дефіцитом у судах, низьким рівнем довіри громадян до судової влади та недостатньою ефективністю дисциплінарних процедур. Попри це, конкретними проявами прагнення до європейських стандартів незалежності, підзвітності та ефективності правосуддя стали реформування системи судів першої та апеляційної інстанцій, створення Верховного Суду України нового зразка та впровадження елементів електронного судочинства.

З початком повномасштабної війни 2022 року перед судовою системою постали нові виклики. В умовах воєнного стану пріоритетом стало забезпечення безперервності правосуддя, адаптація процедур до цифрових форматів і захист прав людини в екстремальних обставинах. Попри складну ситуацію, Україна продовжує реалізовувати рекомендації ЄС у процесі набуття статусу кандидата на вступ, де судова реформа розглядається як один з основних напрямів виконання політичних критеріїв Копенгагенських вимог.

Європейські стандарти правосуддя істотно вплинули на всі етапи трансформації української судової системи. Поняття незалежності суддів, неупередженості, рівності сторін, доступу до правосуддя, ефективного засобу захисту та виконання рішень судів є визначальними орієнтирами законодавчих змін. Зокрема, практика ЄСПЛ – це невіддільний елемент тлумачення Конституції України та рішень Верховного Суду. Упровадження принципу верховенства права як однієї з основ конституційного ладу, розвиток адміністративного судочинства та запровадження інституту конституційної скарги є результатом поступової адаптації європейських стандартів до українського контексту.

Вимоги Ради Європи та Європейського Союзу до системи правосуддя в Україні охоплюють комплекс питань, спрямованих на забезпечення незалежності судової влади, прозорості кадрових процедур, ефективності дисциплінарної відповідальності суддів, доступу до правосуддя та виконання судових рішень. Особливу увагу приділено боротьбі з корупцією в судовій системі, підвищенню рівня доброчесності суддів та

створенню інституцій, спроможних здійснювати незалежний контроль. Саме ці критерії визначають темп євроінтеграційного руху України, адже стан судової влади є одним із головних показників зрілості правової держави.

Прецедентна практика ЄСПЛ стала одним з основних чинників трансформації української системи правосуддя, адже саме через його рішення виявлено глибинні структурні проблеми, що потребували системних реформ. Рішення Суду проти України не лише констатували факти порушення прав людини, а й визначали напрями вдосконалення законодавства, процедур і судової практики, формуючи тим самим нові стандарти функціонування судової влади.

Однією з найбільш резонансних і впливових стала справа «Олександр Волков проти України» [20], у якій Суд визнав порушення права на справедливий суд та права на приватне й сімейне життя у зв'язку з незаконним звільненням судді Верховного Суду України. Це рішення стало знаковим, адже ЄСПЛ уперше прямо вказав на системну проблему політичного впливу на суддів і недосконалість дисциплінарних процедур. На виконання цього рішення Україна здійснила реформу органів суддівського врядування, створивши Вищу раду правосуддя та Вищу кваліфікаційну комісію суддів із новими процедурами добору, оцінювання та притягнення суддів до відповідальності.

Не менш важливим стало рішення у справі «Юрій Миколайович Іванов проти України» [21], яке виявило структурну проблему невиконання рішень національних судів. ЄСПЛ визнав, що систематичне невиконання судових рішень становить порушення ст. 6 Конвенції (право на справедливий суд) та ст. 1 Протоколу №1 (право власності). Це рішення започаткувало тривалий процес реформування системи виконавчого провадження в Україні, зокрема створення приватної виконавчої служби, зміцнення інституту державних виконавців та запровадження електронного контролю за виконанням рішень судів.

Важливу роль у зміні підходів до тримання осіб під вартою та забезпечення процесуальних гарантій мала справа «Харченко проти України» [22], у якій Суд визнав порушення права на свободу та особисту недоторканність (ст. 5 Конвенції). ЄСПЛ звернув увагу на зловживання практикою необґрунтованого тримання під вартою та відсутність ефективного судового контролю застосування запобіжних заходів. Унаслідок цього Україна внесла зміни до Кримінального процесуального кодексу України (2012 р.), запровадивши чіткі строки тримання під вартою, вимогу мотивованості рішень суду та посилення гарантій права на захист.

Важливе значення для вдосконалення законодавства у сфері свободи вираження поглядів мало рішення у справі «Українська Прес-Група проти України» [23], яке визначило межі допустимого втручання держави в діяльність засобів масової інформації. ЄСПЛ наголосив, що свобода слова є однією з основ демократичного суспільства, а будь-які обмеження мають бути пропорційними та виправданими. Це рішення сприяло перегляду української судової практики щодо захисту честі, гідності та ділової репутації, а також балансу між свободою слова й правом на приватність.

Показовою є також справа «Серявін та інші проти України» [24], у якій ЄСПЛ підкреслив необхідність обґрунтованості судових рішень та забезпечення прозорості судового процесу. Унаслідок цього рішення на національному рівні було оновлено процесуальні стандарти щодо мотивувальної частини судових рішень, що відображено в нових редакціях процесуальних кодексів (2017).

Практика ЄСПЛ істотно посилила увагу до питань суддівської незалежності, прозорості процедур та системи доброчесності. Рішення Суду постійно акцентують на тому, що ефективний захист прав людини неможливий без незалежного суду, вільного від політичного чи адміністративного тиску. Саме ці позиції стали основою для конституційних змін 2016 року, які закріпили принципи безстрокового призначення

суддів, конкурсних процедур добору та обмеження впливу Верховної Ради України й Президента України на кадрові питання в судовій системі.

Вплив практики ЄСПЛ проявився також і в модернізації українського законодавства щодо гарантування ефективного доступу до правосуддя. Суд неодноразово наголошував на надмірній тривалості судового розгляду, складності процедур та відсутності ефективних засобів оскарження. Унаслідок цього було спрощено процедури адміністративного судочинства, запроваджено інститут «електронного суду», створено механізми альтернативного врегулювання спорів (ADR) та вдосконалено систему безоплатної правової допомоги.

Попри значний прогрес у впровадженні європейських стандартів правосуддя, в Україні зберігаються системні проблеми, пов'язані з реалізацією рішень ЄСПЛ. Їхня природа має як правовий, так і організаційно-інституційний вимір, що ускладнює процес ефективного виконання та подолання виявлених недоліків. Аналіз практики ЄСПЛ засвідчує, що найпоширенішими є порушення права на справедливий судовий розгляд, невиконання національних судових рішень, неналежні умови тримання під вартою, а також недоліки в системі правового захисту громадян (табл. 1).

Таблиця 1

Проблеми реалізації практики ЄСПЛ в Україні

Проблема	Зміст проблеми	Наслідки для правової системи
Недостатнє виконання рішень ЄСПЛ	Значна кількість рішень Суду проти України залишається невиконаною або виконується частково, особливо в справах щодо тривалого невиконання судових рішень на національному рівні	Зниження довіри до судової влади; порушення принципу верховенства права; накопичення системних справ у ЄСПЛ
Відсутність ефективного механізму індивідуального захисту	Громадяни часто звертаються до ЄСПЛ через відсутність дієвих засобів захисту своїх прав у національних судах	Перевантаження ЄСПЛ справами проти України; втрата довіри до внутрішніх судів
Недостатня правова культура та поінформованість суддів	Не всі судді системно використовують практику ЄСПЛ під час тлумачення норм права, що призводить до невідповідності національних рішень європейським стандартам	Відсутність єдності судової практики; підвищення кількості скарг до ЄСПЛ
Системні порушення прав людини у сфері тримання під вартою та судового розгляду	ЄСПЛ неодноразово констатував порушення ст. 3 і ст. 6 Конвенції у справах проти України (неналежні умови утримання, надмірна тривалість розгляду справ)	Зниження авторитету правосуддя; міжнародна критика
Формальний підхід до імплементації рішень ЄСПЛ	Рішення ЄСПЛ часто враховуються лише на рівні законів, без реальної інтеграції в правозастосовну практику	Імітаційний характер реформ; збереження старих адміністративних підходів

Джерело: створено авторами

Отже, узагальнення наведених даних свідчить, що ефективність реалізації практики ЄСПЛ в Україні безпосередньо залежить від рівня політичної волі,

узгодженості дій державних інституцій і професійної компетентності суддівського корпусу. Основні проблеми мають системний характер і не можуть бути розв'язані лише шляхом внесення точкових змін до законодавства. Необхідним є запровадження комплексного підходу, який передбачає поєднання правових, освітніх та управлінських механізмів, спрямованих на формування культури дотримання стандартів Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у щоденній судовій практиці.

Перспективи розвитку українського правосуддя в контексті інтеграції до європейського правового простору безпосередньо пов'язані з ефективністю застосування практики ЄСПЛ у діяльності національних судів. Урахування положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та рішень ЄСПЛ має стати не лише юридичним обов'язком, а й невіддільним елементом правової культури суддівського корпусу. Удосконалення правосуддя в Україні має відбуватись шляхом посилення ролі судової влади в забезпеченні прав людини, гарантування незалежності суддів, підвищення довіри громадян до судової системи, а також розвитку інституційних механізмів моніторингу виконання рішень ЄСПЛ.

Пріоритетним напрямом удосконалення є належне виконання рішень ЄСПЛ, оскільки саме цей аспект часто стає предметом критики Ради Європи. Необхідно посилити парламентський і громадський контроль за виконанням таких рішень, запровадивши прозорі механізми звітності органів виконавчої влади щодо стану реалізації рішень ЄСПЛ. Важливим кроком є створення національного координаційного органу або спеціалізованого агентства, відповідального за моніторинг і координацію виконання рішень ЄСПЛ. Також доцільно запровадити щорічні парламентські слухання щодо дотримання Україною стандартів Конвенції, що сприятиме системному аналізу прогресу у сфері захисту прав людини. Не менш важливим є підвищення рівня правової культури суддів та адвокатів. Розвиток системи підготовки та підвищення кваліфікації кадрів у сфері європейського права має стати стратегічним завданням державної судової адміністрації та Національної школи суддів. Запровадження курсів із практичного застосування рішень ЄСПЛ у програмах підготовки суддів сприятиме єдності судової практики й глибшому розумінню європейських стандартів правосуддя. Водночас варто створити єдину електронну базу судових рішень із можливістю швидкого доступу до прецедентів ЄСПЛ, перекладених українською мовою.

Особливе значення в процесі гармонізації національного правозастосування з європейськими стандартами належить Конституційному Суду України та Верховному Суду. Конституційний Суд має узгоджувати положення національного законодавства з принципами Конвенції, здійснюючи контроль за дотриманням прав людини та основоположних свобод. Своєю чергою Верховний Суд виконує визначальну роль у формуванні єдиної судової практики та безпосередньому застосуванні рішень ЄСПЛ у своїх постановках, що створює прецедент для судів нижчих інстанцій. Узгоджені дії обох судів здатні забезпечити стабільність судової системи, послідовність правозастосування та довіру суспільства до суду як гаранта справедливості.

Таким чином, перспективи реформування правосуддя в Україні полягають у створенні сталого механізму імплементації практики ЄСПЛ, який поєднує законодавчі, інституційні та освітні заходи. Реалізація таких підходів сприятиме не лише зміцненню національної системи правосуддя, а й підвищенню рівня довіри міжнародних партнерів до України як до держави, що послідовно впроваджує європейські стандарти прав людини у свою правову практику.

Висновки

Дослідження засвідчило, що практика ЄСПЛ відіграє ключову роль у формуванні сучасної української системи правосуддя, поступово трансформуючи її відповідно до європейських стандартів. Аналіз розвитку правової системи України свідчить, що саме

імплементация рішень ЄСПЛ стала каталізатором судово-правових реформ, спрямованих на забезпечення реального захисту прав людини, посилення відповідальності держави перед громадянами та підвищення прозорості судової діяльності.

ЄСПЛ як наднаціональний механізм контролю за дотриманням прав і свобод людини виконує функцію зовнішнього орієнтира для національних судів, формує стандарти правозастосування, що забезпечують єдність правової практики в європейському просторі. Для України його практика стала не лише джерелом права, а й важливим чинником реформування судової системи, спрямованої на гармонізацію національного законодавства з положеннями Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Прецеденти ЄСПЛ визначили конкретні напрями усунення системних проблем, зокрема невиконання рішень національних судів, порушення права на справедливий судовий розгляд та недотримання належних умов тримання під вартою, що сприяє поступовому наближенню українського правосуддя до європейських стандартів.

Водночас дослідження виявило низку труднощів, які стримують ефективну реалізацію практики ЄСПЛ в Україні. До них належать недостатній рівень виконання рішень ЄСПЛ, відсутність дієвих внутрішніх механізмів правового захисту, фрагментарне застосування стандартів ЄСПЛ у судових рішеннях, а також невідповідність суддів і правників до роботи з прецедентним правом. Подолання цих викликів потребує системного підходу, що поєднає інституційні зміни, законодавче вдосконалення та підвищення рівня правової культури суддівського корпусу.

Дослідження засвідчило, що ефективна імплементация практики ЄСПЛ сприяє не лише зміцненню гарантій правового захисту громадян, а й відновленню довіри суспільства до судової влади. Вона забезпечує сталість правової системи, створює необхідні умови для справедливого судового розгляду та реального втілення принципу верховенства права. У цьому контексті практика ЄСПЛ набуває ролі своєрідного «морального й правового компаса», що стратегічно спрямовує національну систему правосуддя до європейських стандартів демократії, гуманізму та справедливості.

Отже, можна стверджувати, що роль європейської судової практики у процесі формування демократичної та інституційно незалежної судової влади в Україні є визначальною. Вона не лише забезпечує гармонізацію правозастосування з європейськими принципами, а й формує основу для утвердження в суспільстві культури прав людини. Подальше реформування судової системи України має спиратися на системну інтеграцію практики ЄСПЛ у національне законодавство. Саме це є запорукою утвердження України як правової держави, де права і свободи людини мають найвищу цінність, а судова влада є надійним гарантом їхнього захисту.

Перспективи подальших досліджень полягають у поглибленому аналізі механізмів взаємодії національних судів із ЄСПЛ, вивченні ефективності виконання його рішень в Україні та розробленні моделей адаптації європейських правових стандартів до специфіки української правової системи. Також потребують подальшого наукового опрацювання питання підвищення правової культури суддівського корпусу, удосконалення процедур моніторингу виконання рішень ЄСПЛ та оцінки їхнього впливу на формування національної правової політики у сфері прав людини.

Список використаних джерел

1. Білодід С. І., Шульга В. О. Роль Європейського суду з прав людини у формуванні міжнародних стандартів захисту прав людини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Т. 4. № 88. С. 21–27. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.4.3>
2. Біла-Кисельова А. А. Право на освіту у світлі практики європейського суду з прав людини: нотатки для національного суду щодо захисту прав людини.

Південноукраїнський правничий часопис. 2020. № 3. С. 3–7. URL: <https://doi.org/10.32850/sulj.2020.3.1> (дата звернення: 23.08.2025).

3. Волохов О. С. Вплив практики Європейського суду з прав людини на формування ефективного законодавства в Україні. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права: матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Кременчук, 5–7 грудня 2024 р.). Львів-Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 35–39. URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-452-1-6> (дата звернення: 23.08.2025).

4. Волошина В. К., Нечипорук В. О. Вплив практики Європейського суду з прав людини на кримінальне процесуальне законодавство України. *Європейські орієнтири розвитку України: нові виміри у воєнний час : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Одеса, 16 трав. 2025 р.): у 2 т. Т. 1. Одеса, 2025. С. 558–561. URL: <https://doi.org/10.32837/11300.30352> (дата звернення: 23.08.2025).

5. Дармін М. О. Виконання рішень європейського суду з прав людини в Україні: систематизація джерельної бази. *Становлення та розвиток правової держави: проблеми теорії та практики: Матеріали XV міжнародної науково-практичної конференції, що присвячена 102-річчю Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова* (м. Миколаїв, 28–29 грудня 2022 р.). Львів – Торунь: Liha-Pres, 2022. С. 121–123. URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-287-9-33> (дата звернення: 23.08.2025).

6. Ратушна Б. П. Правові особливості виконання рішень Європейського суду з прав людини в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 130–133. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-6/31>

7. Пироговська В., Маслова Н., Рудой К. Вплив міжнародного права на адміністративне судочинство України. *Успіхи і досягнення у науці*. 2025. № 3(13). С. 162–176. URL: [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-3\(13\)-162-176](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-3(13)-162-176) (дата звернення: 23.08.2025).

8. Соболев О. І., Южека Р. С. Сучасний вплив рішень Європейського суду з прав людини на розвиток законодавства та судової практики України. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2020. № 1. С. 48–54. URL: <https://doi.org/10.32850/sulj.2020.1.10> (дата звернення: 23.08.2025).

9. Соколенко О. Вплив практики Європейського суду з прав людини на правову систему України. *Національні інтереси України*. 2025. № 6(11). С. 467–476. URL: [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-6\(11\)-467-476](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-6(11)-467-476) (дата звернення: 23.08.2025).

10. Тимчишин А. М. Особливості використання спеціальних знань під час досудового розслідування. *Нове українське право*. 2023. № 2. С. 176–184. URL: <https://doi.org/10.51989/nul.2023.2.24> (дата звернення: 23.08.2025).

11. Цвіцінський Д. В. Вплив практики Європейського суду з прав людини на правозастосування в Україні. *Ірпінський юридичний часопис*. 2024. № 3(16). С. 381–387. URL: [https://doi.org/10.33244/2617-4154-3\(16\)-2024-381-387](https://doi.org/10.33244/2617-4154-3(16)-2024-381-387) (дата звернення: 23.08.2025).

12. Черноус Ю. Вплив міжнародних договорів і практики Європейського суду з прав людини на розвиток криміналістики в Україні. *Право України*. 2021. № 08. С. 77–90. URL: <https://doi.org/10.33498/louc-2021-08-077> (дата звернення: 23.08.2025).

13. Мігашко В. Є. Вплив практики Європейського суду з прав людини на розвиток судової практики в Україні. *Молодий вчений*. 2019. № 2 (66). DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-2-66-41>

14. Волік В. В., Шамара Р. П. Вплив практики Європейського суду з прав людини на правозастосовну діяльність в Україні: сучасний стан та перспективи. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право*. 2024. Вип. 28. С. 20–27. DOI: <https://doi.org/10.34079/2226-3047-2024-14-28-20-27>

15. Тимчишин А. М. Генезис наукових уявлень про спеціальні знання у забезпеченні діяльності органів кримінальної юстиції. *Актуальні питання діяльності підрозділів кримінальної поліції: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Кропивницький, 14 квітня 2023 року). Кропивницький: ДонДУВС, 2023. С. 45–48. URL: https://dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2023/06/zbirnyk_materialiv_konferencziyi_ord_ta_ib_14_04_2023.pdf#page=46 (дата звернення: 23.08.2025).
16. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. Документ 995_004. Редакція від 01.08.2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 23.08.2025).
17. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV. Редакція від 02.12.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15> (дата звернення: 23.08.2025).
18. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII. Редакція від 04.06.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення: 23.08.2025).
19. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 2 червня 2016 р. № 1401-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19> (дата звернення: 23.08.2025).
20. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Олександр Волков проти України» (Заява № 21722/11). Документ 974_947. Прийняття від 09.01.2013. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_947#Text (дата звернення: 23.08.2025).
21. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Юрій Миколайович Іванов проти України» (заява № 40450/04). Документ 974_479. Прийняття від 15.10.2009. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_479#Text (дата звернення: 23.08.2025).
22. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Харченко проти України» (Заява № 40107/02). Документ 974_662. Прийняття від 10.02.2011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_662#Text (дата звернення: 23.08.2025).
23. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Українська Прес-Група» проти України» (Заява № 72713/01). Документ 980_382. Прийняття від 29.03.2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_382#Text (дата звернення: 23.08.2025).
24. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Серявін та інші проти України» (Заява № 4909/04). Документ 974_672. Прийняття від 10.02.2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_672#Text (дата звернення: 23.08.2025).